

АМЕРИКАНСЬКА РЕЦЕПЦІЯ ТВОРЧОСТІ В. ШЕКСПІРА У ФОКУСІ СУЧАСНОГО ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА

У статті висвітлено наукову полеміку щодо рецепції творчого доробку одного з найвідоміших драматургів і поетів світу – Вільяма Шекспіра. Окреслено магістральні вектори рецептивних шекспірознавчих досліджень. Особливий акцент зроблено на окресленні провідних тенденцій сприйняття літературної спадщини Великого Барда на теренах США.

Ключові слова: рецепція, апропріація, В. Шекспір, шекспірівський дискурс, канон, театральна рецепція, кінематографічна інтерпретація.

З-поміж літературних дискурсів шекспірівський є, мабуть, одним з наймасштабніших у сучасній культурі: він навіть може конкурувати з комплексом нових смислів та ідей, породжених Святим Письмом. Первинний інтерес до рецепції Великого Барда як витoku шекспірівського дискурсу виник, по суті, одночасно з появою власне наукового шекспірознавства (остання третина XIX ст.). Кожна розвідка, що порушувала пов'язану із Шекспіром проблематику, містила огляд і аналіз попередніх досліджень. Крім того, на момент активізації шекспірознавчих наукових пошуків театральна критика вже накопичила доволі плідний досвід. Рецензії на шекспірівські вистави і були, по суті, першими кроками на шляху осмислення театральної репрезентації драматургії Великого Барда. Втім, такі аналітичні спроби до певного часу мали вузькоспеціальний, здебільшого театральнокритичний характер і не виходили на рівень аналітичних узагальнень.

Мета статті – окреслити головні теоретичні проблеми вивчення рецепції творчості Вільяма Шекспіра в сучасному літературознавстві. Крім того, ця розвідка спрямована на висвітлення провідних тенденцій дослідження американської рецепції Великого Барда, яка останнім часом постає на вістрі наукової уваги як українських (Н. Висоцька, М. Калініченко), так і зарубіжних (М. Брістол, К. Стерджес, Дж. Шапіро та ін.) дослідників.

Специфічну нішу формує вивчення рецепції творчості та постаті Великого Барда в культурах окремих націй. Вочевидь, така тенденція є своєрідною реакцією на процеси глобалізації й зумовлена, перш за все, універсальністю Шекспірових концептів щодо будь-якої культурної моделі. Великий Бард є своєрідним лакмусовим папірцем, який здатний перевіряти націю й культуру на “справжність” і спроможність вберегти власну ідентичність у бурхливому потоці глобалізаційних процесів. Так, наприклад, Х. Тронч-Перез у розвідці “Переклади Шекспіра за умов соціолінгвістичних конфліктів: попереднє європейське дослідження” [35] переконливо доводить рятівну роль такого сегмента парадигми рецепції Шекспіра, як переклад для так званих

“слабких”, що зникають: такі проекти одразу привертають увагу до проблем їхнього існування та функціонування (зокрема, ідеться про баскську, андалузську та інші “слабкі” мови) і допомагають їм подолати кризу.

Інтерес до вивчення рецепції Великого Барда поза теренами Британії виник ще в період початкового становлення шекспірознавства як галузі філологічних знань. Однією з перших розвідок, присвячених дослідженню шекспірівської рецепції в Європі, стала праця Дж. Г. Робертсона “Знання про Шекспіра на континенті на початку XVIII століття”, яка вийшла друком у 1906 р. Згодом вона в дещо переробленому та розширеному вигляді була опублікована як розділ 18-томної енциклопедії “Кембриджська історія англійської та американської літератури”. У цій розвідці увага була спрямована на аналіз специфіки рецепції творчості й постаті Шекспіра в Німеччині та у Франції, при цьому у фокусі були ставлення Вольтера до Шекспіра й німецькі перекладацькі проекти [31]. Крім того, у цій праці визначено провідні шляхи входження Великого Барда в культурний канон націй європейського континенту, висвітлено специфіку італійської рецепції Шекспіра у XVIII ст., на характер якої тривалий час впливали погляди Вольтера, а також проаналізовано шекспірівський вплив на формування національної голландської драми [31].

З початку XX ст. специфіка рецепції великого англійського драматурга в іншопольтурному середовищі залишається у фокусі наукової уваги представників світової шекспірознавчої думки. Завдяки плідним зусиллям зарубіжних (Г. Блум, П. Давідхазі, Б. Енглер, Р. Сімінгтон, Р. Соїєр) та українських (Н. Висоцька, Д. Дроздовський, Н. Жлуктенко, І. Лімборський, Т. Михед, М. Соколянський, Н. Торкут, Т. Хитрова-Бранц, Ю. Черняк та ін.) дослідників у шекспірівських рецептивних студіях почала формуватися окрема галузь знань, своєрідна теорія рецепції Великого Барда. Так, Г. Блум в епохальній праці “Західний канон. Книги на тлі епох” остаточно закріпив позиції Великого Барда в центрі західного літературного канону. Зокрема, дослідник пише: “Шекспір перебуває в центрі Західного канону тому, що, змінивши

літературне зображення пізнання, змінив самі основи нашого пізнання” [1, с. 324]. Центральна позиція Шекспіра в каноні означає і його прямий, на думку Г. Блума, зв'язок між будь-ким зі стовпів літературного канону західної культурної парадигми (від Данте і Чосера до Джойса і Беккета). Швейцарський шекспірознавець Б. Енглер (стаття “Constructing Shakespeares in Europe”) й українська дослідниця Н. Торкут (стаття “Шекспірознавчий дискурс ХХ століття: специфіка і тенденції”) підбили певні проміжні підсумки здобутків наукової рецепції В. Шекспіра та намітили можливі вектори розвитку шекспірівських рецептивних студій. Зокрема, Н. Торкут зазначила, що найбільш продуктивним для шекспірознавчих досліджень видається так званий “інтеграційно-синтезуючий підхід” [6, с. 73], а Б. Енглер, поміж іншим, закликав науковців заповнювати лакуни в галузі досліджень педагогічного сегмента парадигми рецепції Велико-го Барда [17, с. 30].

У дисертації Т. Хитрової-Бранц, присвяченій німецькому шекспірівському дискурсу ХVІІІ–ХІХ ст., концептуалізована вельми цікава та продуктивна для подальших студій у сфері рецепції Великого Барда типологія дискурсивних рівнів [7]. Авторка пропонує виокремлювати три рецептивні рівні шекспірівського дискурсу: репродуктивний (переклади та сценічні втілення творів Великого Барда), продуктивний (шекспірівська інтертекстуальність, а також шекспірівській компонент певної історико-культурної доби) й аналітичний (науковий інтерес до Шекспірового творчого доробку та подальша інституалізація шекспірівського дискурсу) [7, с. 6–13]. Дослідниця наголошує на тому, що ці рівні не є автономними феноменами, а натомість перебувають у постійній взаємодії, сприяючи розвиткові один одного. Так, приміром, “поява перших перекладів шекспірівських п'єс, здійснених Х. Віландом (репродуктивний рівень), уможливила німецькомовні театральні постановки Ф. Шредера та Ф. Хойфельда (репродуктивний рівень)” [7, с. 14].

Ю. Черняк, дисертаційна робота якого сфокусована на виявленні специфіки актуалізації ціннісної семантики трагедії “Гамлет” в українському шекспірівському дискурсі, запропонував дефініцію шекспірівського дискурсу як рецептивно-комунікативного феномена. Під шекспірівським дискурсом запропоновано розуміти “сукупність інтерпретаційних стратегій, мисленевих практик, інтелектуально-духовних продуктів (літературних творів, сценічних вистав, кіноверсій, інших артефактів, найрізноманітніших проявів інтертекстуальності, філософських, естетичних, психологічних, соціально-політичних та інших ідей), що з'явилися і продовжують з'являтися в процесі комунікації, породжуваної Шекспіровим словом” [8, с. 7].

На сьогодні в теоретичних роздумах з приводу специфіки рецепції Вільяма Шекспіра в іншокультурному середовищі наявні певні тер-

мінологічні варіації, коли йдеться про дефініцію базових понять. Найбільш уживаним терміном, яким позначають сприйняття й засвоєння Шекспірової літературної спадщини в культурному полі інших націй, є “рецепція”. Втім, зарубіжні дослідники, зокрема К. Стерджесс [34, с. 4], К. Десмет [14, с. 1], при вивченні найрізноманітніших запозичень із шекспірівських текстів до літературних творів більш пізніх епох віддають перевагу терміну “присвоєння” (“appropriation”).

Б. Енглер висловлює думку про те, що творчість і постать Великого Барда є своєрідним животворчим центром, таким собі “джерелом Інокрені”, для літературного й культурного процесу інших епох і націй. Оскільки сам процес рецепції відбувається тільки при актуалізації Шекспірового слова в театральній, літературній, кіномистецькій та інших сферах, то дослідник пропонує розмежовувати два дещо відмінних аспекти цього процесу. Те, що стосується сприйняття Шекспіра, аналізу й нових методів та стратегій шекспірівської рецепції, а також її будь-якого нового виду, він називає “актуалізацією” (“production”). Якщо ж на увазі мається повторення та переосмислення традиційної або усталеної рецепції, то це явище Б. Енглер визначає як “реактуалізацію” (“reproduction”) [17, с. 28].

Використання такого термінологічного апарату є, безумовно, виправданим, якщо дослідниця увага зосереджена, головним чином, на, так би мовити, “онтологічних” аспектах шекспірівської рецепції – театральній та кінематографічній інтерпретації, переробках, бурлесках, шекспірівському компоненті в масовій культурі тощо. Дослідження ж так званих “гносеологічних” аспектів – філософського осмислення концептів геніального англійця та наукової шекспіріани – більше пов'язане з вивченням саме парадигми рецепції Великого Барда як комплексного багатосегментного явища.

Що стосується безпосередньо досліджень рецепції В. Шекспіра в різних національних культурах, то пальму першості за кількістю праць і різноманітністю проблематики утримують учені, що розглядають проблеми функціонування шекспірівського компонента в культурах різних європейських країн. Завдяки таким дослідникам, як Августус Раллі (“A History of Shakespeare Criticism”) (1932), Освальд Ле Вінтер (“Shakespeare in Europe”) (1932), Клаус Петер Штайгер (“Die Geschichte der Shakespeare-Rezeption”) (1987) була сформована більш-менш цілісна візія процесів і механізмів шекспірівської рецепції на європейському континенті.

Наразі заповнено багато лакун на карті шекспірівських рецептивних досліджень у Німеччині (розвідки В. Аветісян, Ф. Гундольфа, В. Демченка, З. Корнінгера, К. Протасової, Дж. Робертсона, Т. Хитрової-Бранц, В. Штельмахера та ін.), Франції (праці Ж. Ж. Жуссеранда, Дж. Пембела, Н. Торкут, Ч. Хейнса та ін.), Іспанії (дослідження К. Кальво, А.-Л. Пуханте, Г. Томаса, Г. М. Г. Фернандеса де ла Севільї), Чехії (праці

П. Драбека, М. Костіхової), Болгарії (публікації Б. Соколової, О. Шурбанова), Румунії (Н. Чинпоеш), Польщі (праці К. Куявінської-Кортні, А. Романовської), Словенії (дослідження Д. Поніжа), України (праці І. Ваніної, А. Василик, Д. Дроздовського, М. Мороза, Ю. Черняка, М. Шаповалової та ін.), Росії (розвідки М. Алексєєва, М. Захарова, В. Лукова, М. Морозова). Наразі у фокусі дослідницької уваги постає одна з найцікавіших і найконтроверсійніших національних моделей рецепції Шекспірової літературної спадщини – американська.

Інтерес до вивчення рецепції Шекспіра в США виник у середині XIX ст. в контексті зацікавлень історією американського театру. Детальні відомості про перші шекспірівські постановки в Новому Світі знаходимо у фундаментальній праці американського драматурга й історика театру В. Данлепа "Історія американського театру" (1835) [15]. Подальшому висвітленню цієї проблеми сприяли праці Л. Левіна, Дж. Сейлхеймера, Б. Смирнова, Р. Фалька, А. Горнблота, Ч. Шаттука та ін., присвячені шекспірівським постановкам XVIII–XIX ст. Крім того, в арсеналі американської театрознавчої шекспіріани наявні розвідки, що містять цікаву інформацію з приводу таких вельми специфічних аспектів американського театрального життя, як постановки Шекспіра чорношкірими акторами (Е. Гілл), або специфіка інтерпретації драматургії великого англійця американськими режисерами єврейського походження (Дж. Берковіч, М. Штайнлауф).

Не менш плідним, ніж вивчення історії американських театральних інтерпретацій драматургічного спадку Шекспіра, виявився науковий пошук у сфері актуалізації шекспірівських мотивів, сюжетних елементів, топосів у творчості окремих американських літераторів. Цікаво, що попри наявність значної кількості праць, присвячених рецепції та присвоєнню Великого Вілла в загальнокультурному просторі Америки, обсяг досліджень, в яких аналізується шекспірівське відлуння в літературі США загалом, досить невеликий. Правомірно навіть стверджувати, що такої панорамної праці ще досі немає, і, мабуть, її створення ускладнюється самим характером та масштабністю об'єкта дослідження. Тим не менше, міркування з приводу ролі шекспірівської складової у формуванні національної американської літератури містяться в розвідках таких шекспірознавців, як Т. Міхед [4; 5], П. Роулінгс [29], К. Стерджесс [34], Р. Фальк [20]. Зокрема, Т. Міхед та К. Стерджесс практично одночасно висловили суголосні ідеї про те, що творчий доробок Шекспіра став базисом для формування національної американської літератури. Зокрема, Т. Міхед називає Великого Барда "метафорою канону" [5, с. 82] і зазначає, що "в художній системі американського ренесансу концепт Шекспіра, так само як і античний, інкорпорується з дискурсом Біблії, конститууючи складно структурований "вертикальний контекст" – осердя літературного канону" [5, с. 89].

К. Стерджесс позначає Шекспіра як "точку опори американської літератури" [34, с. 140], але ставить шекспірівський канон в один ряд не з культурною традицією та релігійною книгою, а з політичними документами, зауважуючи, що "для багатьох американців Декларація незалежності, Конституція США і твори Шекспіра були знайомими документами, навколо яких оберталися ідеї про національну ідентичність" [34, с. 162]. Більш широким є ракурс осмислення проблеми, запропонований М. Брістолом у фундаментальній праці "Шекспірова Америка, американський Шекспір", де аргументовано доведено тезу про "потужний взаємовплив таких культурних практик, як інтерпретація Шекспіра та інтерпретація американської політичної культури" [10, с. 3].

У передмові до збірки "Великі шекспіріанці: Емерсон, Мелвілл, Джеймс, Берімен" П. Роулінгс акцентує увагу на тому, що ці відомі американські культурні діячі не лише беруть безпосередню участь у формуванні "специфічно американських уявлень про Шекспіра, а й у власній творчості передають, транспонують і модулюють різні версії Шекспіра, які продовжують здійснювати вплив поза межами локальних просторів" [29, с. 5]. Тобто вчений тут пропонує відмовитися від традиційної моделі дослідження рецепції Шекспіра в літературі США, яку широко використовували в попередніх дослідженнях і яка передбачала ретельне збирання висловів тих чи інших майстрів красного письменства США про Великого Барда. Сьогодні постає вивчення продуктивного рівня (термін Т. Хитрової-Бранц) американського шекспірівського дискурсу, зокрема його літературної складової. Таке зміщення дослідницьких пріоритетів суголосне імперативові П. Роулінгса, який слушно наголошує, що "шекспірівський вплив на Емерсона менш важливий і вартий обмірковування, ніж ті складні шляхи, якими Емерсон створює Шекспіра, придатного для використання у його власних цілях" [29, с. 5].

Створення цілісної концептуальної картини рецепції Шекспірових смислів і концептів в американській літературі – проблема, розв'язання якої є перманентним. Сьогодні існує досить велика кількість праць, присвячених рецепції Великого Барда у творчості окремих представників красного письменства та культури США. Особливо продуктивними видаються подібні студії, якщо йдеться про представників американського романтизму – літературної епохи, в лоні якої відбувалася інтенсивна інтеграція Шекспіра до американського культурного простору. Так, наразі доволі дослідженою є рецепція Великого Вілла у філософсько-літературному універсумі одного з провідних діячів американського романтизму, засновника трансценденталізму Р. В. Емерсона. У працях таких дослідників, як Д. Грінхем [21], Е. К. Данн [16], Р. Фальк [19], обґрунтовується теза про те, що Шекспір став центральною фігурою емерсонів-

ського філософсько-поетичного світу, що призвело до включення Великого Барда до списку найважливіших “представників людства” (так називалась збірка есе Емерсона) як уособлення Поета, Д. Грінхем із цього приводу зазначає, що важливим для розуміння емерсонівського сприйняття автора “Гамлета” є та ідея, що “Шекспір завжди, зрештою, знаходиться вище від свого читача, окреслюючи наступне коло навколо останньої ідеї критиків” [21, с. 11]. Для засновника трансценденталізму було дуже важливим те, що Шекспір був “людиною, яка випередила свій час, водночас будучи цілком відповідним своєму часові” [21, с. 11].

Вивчення рецепції Шекспіра в творчій лабораторії іншого видатного американського романтика, Германа Мелвілла, відбувається у двох напрямках: дослідження шекспірівської інтертекстуальності у творах письменника та аналіз ставлення автора “Мобі Діка” до великого англійця. У річищі першого напрямку йдуть такі дослідники, як Ю. Ковальов, який виокремив і проаналізував шекспірівську складову в романі “Мобі Дік”, порівнюючи цей твір із трагедією “Король Лір” [2], Н. Е. Мерфі, дисертаційна робота якої присвячена порівняльному аналізу маніпулятивної риторики капітана Ахава (“Мобі Дік”) та Петруччо (“Приборкання норвільової”) [25], А. Л. Фогельбак, який виявив ознаки шекспірівської інтертекстуальності у творі Г. Мелвілла “Беніто черено”. На думку останнього зі згаданих дослідників, на створення образу чорношкірого Бабо Мелвілла надихнув один з найвідоміших шекспірівських злодіїв – Яго [37].

Ставлення Мелвілла до Шекспіра досліджують, перш за все, за допомогою аналізу численних поміток, зроблених письменником на полях його шекспірівських книжок. Дж. Маркелз [22] та Дж. Санборн [33] суголосні в припущенні, що ці помітки є не лише головними документами його шекспірівської рецепції, але й ключем до певних алюзій на твори Великого Барда в художніх текстах Мелвілла.

Спробу поєднати ці два підходи та надати комплексну панорамну візію мелвілівської рецепції Шекспіра зробив А. Келдер [11]. Згідно з його концепцією, художній доробок та постать англійського драматурга були для Мелвілла своєрідними літературними орієнтирами. Поява таких вершинних творів письменника, як “Мобі Дік” та “П’єр”, стала можливою, на думку А. Келдера, лише завдяки творчому діалогу Мелвілла з Шекспіром [11, с. 93–94].

Рецепція Великого Барда в художньому світі інших американських письменників доби Романтизму постає в центрі уваги таких дослідників, як В. Б. Чейтс (рецепція Великого Барда Дж. Фенімором Купером), Б. Р. Поллін (сприйняття Шекспіра Едгаром Аланом По), П. Фіннерті (вплив Шекспіра на творчість Емілі Дікінсон). Прикметно, що дослідження, пов’язані з вітменівською рецепцією Шекспіра, розподіляються на дві групи: ті, що фокусуються здебільшого

на антистретфордських поглядах поета, і ті, що спрямовані на пошук та аналіз шекспірівської інтертекстуальності в його творах. Статті, що належать до першої групи, написані, як правило, не академічними літературознавцями, а аматорами-антистретфордцями – яскравим прикладом такої розвідки може бути праця “Волт Вітмен про Шекспіра” П. А. Нельсона. До другої ж групи належать наукові розвідки, в яких проаналізовано літературні зв’язки двох поетів, – статті Н. Клауссона, Р. Гаррісона та ін.

Окремим аспектом у вивченні американського шекспірівського дискурсу постає специфіка рецепції Америки самим Вільямом Шекспіром. Як відомо, чарівний острів, на якому відбувається дія його пізньої романтичної драми “Буря” (1610–1611), традиційно асоціюється з екзотичними для пересічного англійця початку XVII ст. землями Нового Світу. Їх активне освоєння Англія розпочала саме в добу Відродження, тож цілком природним є відлуння цих подій у літературних творах тогочасся. Відкриття нових земель не тільки надавало можливості швидкого збагачення для мореплавців і купців, але й відкривало перспективи побудови нового суспільства, сформованого на засадах демократії та громадських свобод. Цю думку підтверджує й відомий американський літературознавець Р. Спіллер: “Критики суспільства, котрі з кожним днем ставали все більш згуртованими, винахідливими в доказах і досвідченими, невтомно порівнювали просте, добродесне, “природне” життя індіанців зі складним, турботливим, жадібним існуванням цивілізованих людей. Поза всяким сумнівом, саме таких людей мав на увазі Шекспір, коли вустами старого чесного радника Гонзало в “Бурі” змалював картину ідеального суспільства” [3, с. 245].

Тож саме тому Р. В. Емерсон проголосив Шекспіра “провісником американської мрії” [9, с. 312]. Ідею про те, що “Буря” є апологетичним провіщенням нового, кращого суспільства, того самого “дивного, нового світу!” підхопили й сучасні дослідники, наприклад, Д. С. Вілсон-Окамура, Л. Маркс, Г. Міллс Гейліта П. Роулінгс. Л. Маркс присвятив цілий розділ (“Американська казка Шекспіра”) своєї епохальної праці “Машина в саду. Технологія й пасторальний ідеал в Америці” (1964) аналізу цієї романтичної драми як “найкращої американської пасторалі” [23, с. 69]. На думку цього дослідника, саме Великий Бард відіграв засадничу роль у формуванні загальноамериканських уявлень про концепт пасторальності.

Наприкінці XX – на початку XXI ст. магістральним напрямом шекспірознавчих рецептивних студій в Америці постає вивчення специфіки засвоєння Шекспіра кінематографом та масовою культурою. Оскільки США є другим після Індії виробником світової кінопродукції, то, звичайно ж, кіномитці не залишаються байдужими до драматургічної спадщини й біографії Шекс-

піра. Відповідно, кількість мистецтвознавчих і компаративістичних студій, в яких вивчаються інтермедіальні проєкції Шекспірового доробку, постійно зростає. Останніми роками в світ вийшло чимало праць, в яких аналізуються шекспірівські екранізації, здійснені американськими митцями. Фундаментальними є праці загальної характеру, що висвітлюють основні тенденції засвоєння та популяризації Шекспірового доробку засобами кінематографу. Найбільш помітними з них є “Шекспір в Голлівуді. 1929–1956” Р. Ф. Вілсоната “Продаж Шекспіра Голлівуду. Маркетинг шекспірівських екранізацій з 1989 року до нового тисячоліття” Е. Френч. Голлівудській рецепції шекспірівських сюжетів присвячені також окремі розділи в монографіях “Шекспір, кіно і суспільство” Дж. Колліка, “Історія Шекспіра на екрані: Століття кіно і телебачення” К. С. Ротвелла, “Інтерпретація Шекспіра на екрані” Д. Картмел та ін.

Голлівудська шекспірівська кінопродукція, значна кількість якої орієнтована на середньостатистичного пересічного реципієнта, сьогодні все частіше привертає увагу науковців. Річ у тім, що сучасний масовий кінематограф, провідними жанрами якого є бойовик і молодіжна комедія, не залишається осторонь загальноамериканського ентузіастичного ставлення до Великого Барда. Показовою в цьому плані є тенденція до адаптування Шекспірових творів до жанрових очікувань потенційних кіноглядачів. Так, у кінці ХХ – на початку ХХІ ст. вийшли екранізації Шекспірових трагедій у жанрі бойовика: “Ромео + Джульєтта” База Лурмана (1996) та “Гамлет” Майкла Альмерейди (2000), та підліткової психологічної драми – “О” Тіма Блейка Нельсона (2001). Комедії Великого Барда “Приборкання норавливої” та “Дванадцята ніч” інспірували режисерів на створення “шкільних” комедій “10 причин моєї ненависті” (режисер Джил Джангер (1999)) та “Вона – чоловік” (режисер Енді Фікмен (2006)). Дія цих кінострічок відбувається в американських старших школах (“high schools”) і шекспірівські персонажі, відповідно, зображені тинейджерами з підлітковими проблемами.

Крім того, голлівудські кінодіячі створюють і мультфільми за мотивами Шекспірових сюжетів, знайомлячи таким чином дитячу аудиторію з ім'ям Великого Барда та найвідомішими творами шекспірівського канону. Найпопулярнішим сюжетом для мультиплікаційної інтерпретації виступає трагедія про веронських закоханих. За останнє десятиліття у світ вийшли два таких мультфільми – “Ромео і Джульєтта. Скриплені поцілунком” (режисер Філ Нібелінк, 2006) та “Гномео і Джульєтта” (режисер Келі Есбері, 2011). В обох мультфільмах спостерігається зміщення сюжетних акцентів та певні сюжетні трансформації, завдяки яким трагедія перетворюється на мелодраму з традиційним для голлівудського кінематографу “хепі-ендом”. Цікаво, що в обох мультиплікаційних стрічках фігурантами історії про Ромео та Джульєтту висту-

пають не люди, а звірі (морські котики у “Ромео і Джульєтта. Скриплені поцілунком” (в оригіналі “Romeo and Juliet. Sealed with a Kiss”¹) та предмети (керамічні садові гноми у “Гномео та Джульєтта”). При цьому в обох мультфільмах розподіл персонажів на дві родини, що ворогують, – Монтеккі і Капулетті – відбувається за допомогою кольорового маркування: так, морські котики Монтеккі – сірі, а Капулетті – коричневі; садові гноми Монтеккі – сині, а Капулетті – червоні. Такі “дитячі” інтерпретації шекспірівських сюжетів, безумовно, сприяють формуванню підґрунтя до подальшої позитивної рецепції творів Великого Барда.

Критики підкреслюють надзвичайну актуальність новітніх кінопостановок п'єс Шекспіра та вважають, що за допомогою них сучасні режисери виявляють травматичні симптоми та діагностують необоротні зміни, що відбуваються в соціумі. Так, приміром, К. Роув у концептуальній розвідці “Пам'ятай про мене: Технології пам'яті в “Гамлеті” Майкла Альмерейди” [32] стверджує, що багаторазове використання сучасних інформаційних технологій у кінопросторі “Гамлета” М. Альмерейди є віддзеркаленням трансформації концепту пам'яті у свідомості людини епохи високих технологій. Така людина не може більше спиратися лише на свій розум, і їй потрібно використовувати різноманітні технічні засоби для того, щоб запам'ятовувати важливі події свого життя й нагадувати собі про них. Індивідуум, таким чином, потрапляє в залежність від машин, а його особиста, сімейна, колективна, культурна пам'ять стає рандомною та структурується залежно від того, що саме було зафіксовано на плівці, портативному накопичувачі даних тощо.

Автор статті “Шекспір після Колумбіна²: підліткове насильство в “О” Тіма Блейка Нельсона” Г. М. Колон Семенза вважає, що режисер психологічної драми “О” “використовує Шекспіра як лінзу, через яку він аналізує підліткове насильство в Америці” [12, с. 101]. Тім Блейк Нельсон, на думку автора статті, не випадково обирає саме американську школу як декорації для розгортання трагічного сюжету – адже саме у стінах будь-якої школи в США відбувається перше знайомство підлітків із творами Шекспіра. Саме там, на прикладі Шекспірових драм, діти вчать критично мислити та застосовувати

¹ Тут є натяк і безпосередньо на морських котиків (seals), і на романтичну пісню Пітера Юдела і Гарі Гельда “Sealed with a Kiss”, найбільш відому у виконанні Джейсона Донована.

² Колумбін – старша школа у місті Літлтон, штат Колорадо, де 20 квітня 1999 р. двоє озброєних підлітків влаштували розстріл, після якого застрелились самі. Було вбито 13 і поранено 28 осіб, серед яких були як учні, так і вчителі. При цьому хлопці цілили переважно у спортсменів та чорношкірих учнів. З фільмом “О”, в основу сценарію якого була покладена трагедія Шекспіра “Отелло, венеціанський мавр”, ця трагічна подія пов'язана таким чином: головний герой цієї стрічки – чорношкірий баскетболіст, який зустрічається з дочкою директора школи і якому страшенно заздрить інший – білий – хлопець. Фінал картини не відповідає Шекспіровому оригіналу – у фільмі Г'юго (персонаж – аналог Яго) влаштовує стрілянину в спортзалі, внаслідок якої гине сам.

прочитане до власного життя. “Шекспірівський текст”, – пише дослідник, – вплітається в цей вигаданий простір, перетворюючи аудиторію фільму на студентів, що потрапили в небезпеку. Вони такі самі, як і зображені в “О” підлітки, чия спроможність пильно читати, аналізувати та застосувати до власного життя уроки з Шекспірової трагедії допомагає їм, щонайменше, залишитися живими” [12, с. 101].

Таким чином, дослідження шекспірівських екранізацій формують один із головних струменів у потоці вивчення рецепції та засвоєння творчого доробку Вільяма Шекспіра популярною культурою США. Іншою формантою цього специфічного дискурсивного потоку є дослідження використання шекспірівської символіки з комерційною метою у сфері споживання, маркетингу та реклами (праці Р. Берта, Г. Галл, Л. Левіна, О. Пронкевича, Дж. Ферукі, Р. Фінкельштейна).

Крім вищезазначених, найбільш активно досліджуваних сегментів парадигми рецепції Вільяма Шекспіра в США, увагу науковців привертють також історія шекспірівського книговидавництва на теренах Америки (Е. Данн [16], Р. Фальк [19], К. Стерджесс [34]), генезис та розвиток антистретфордських теорій (Р. Фальк [19], К. Стерджесс [34]), вплив Великого Барда на формування засад американської політичної риторики (Г. Міллс Гейлі [24]) та специфіка інституалізації шекспірівського дискурсу в США (М. Брістол [10], Б. Енглер [18]).

У західному науковому просторі другої половини ХХ – початку ХХІ ст. час від часу з’являються монографічні дослідження, спрямовані на комплексний аналіз рецепції Великого Барда на теренах Америки. Ці праці умовно можна поділити на дві групи. До першої зараховуємо праці історико-описового характеру, в яких представлено історію розвитку рецепції Великого Барда на теренах США. Головну увагу в них приділено загальнокультурним аспектам засвоєння творчого доробку та постаті Шекспіра в Америці. Практично кожне таке дослідження певною мірою розширює перелік фактів, пов’язаних з тріумфальним поступом шекспірівського канону на теренах американської культури, уточнює або доповнює інформацію про знайомство американців з текстами п’єс англійського генія, постановки його п’єс, перевидання його тощо. До таких розвідок можна зарахувати монографії Н. Вебб та Дж. Ф. Вебба [38], А. Т. Вона та В. М. Вон [36], Е. К. Данн [16], А. Ван Ренслера Вестфала [29], статті А. Кука [13], Р. Фалька [19] та ін.

До другої групи належать розвідки, метою яких є не репрезентація історичних фактів, а концептуальне осмислення окремих явищ, пов’язаних з американською рецепцією Шекспіра, чи формулювання теоретичних узагальнень щодо неї. Серед таких праць, перш за все, “Шекспірова Америка, американський Шекспір” М. Брістола [10], розділ “Репрезентативний Шекспір” – метафора канону” у монографії “Пуританська

традиція і література американського ренесансу: 1830–1860” Т. Михед [4] та “Шекспір і американська нація” К. Стерджесса [34].

Монографія М. Брістола присвячена аналізу шляхів входження концепту “Вільям Шекспір” до американського культурного простору, а також дослідженню механізмів інституалізації шекспірівського дискурсу в період з кінця ХІХ ст. до середини ХХ ст. Автор позиціонує Шекспіра як важливу для американського соціуму культурну інституцію й розкриває природу взаємодії Шекспіра з культурою США, підключаючи широкий літературний, культурний та академічний контекст.

Т. Михед, керуючись відомою думкою корифея американського літературознавства Г. Блума про Шекспіра як “центр канону”, розвиває цю ідею, представляючи Великого Барда як центральну фігуру не тільки світової літератури, але й окремої національної – американської. Така дослідницька інтерпретація виводить американську рецепцію геніального англійця на новий рівень: Шекспір постає не тільки як фактор впливу на розвиток літератури та культури США, а і як один з його генетичних коренів.

Дослідницька увага К. Стерджесса зосереджена на вивченні онтологічних та гносеологічних чинників “присвоєння” Великого Барда американцями. У своїй праці вчений розмірковує над питанням: “чому так багато американців шанують Вільяма Шекспіра, англійського поета і драматурга, який давно помер?” Вчений інтерпретує Шекспіра як специфічний культурний конструкт, на якому базувалося формування американської національної ідентичності.

Усі ці дослідження мають незаперечну цінність, фактографічно-описові праці стали плідним підґрунтям для появи концептуальних розвідок. Тим не менше, багатовекторний характер та неоднакова масштабність досліджень різних сегментів американської парадигми рецепції Великого Вілла в Америці зумовлюють потребу створення цілісної картини генези й розвитку цього феномена.

Список використаної літератури

1. Блум Г. Західний канон. Книги на тлі епох / Г. Блум; пер. з англ. Р. Семківа. – Київ: Факт, 2007. – 720 с.
2. Ковалев Ю. Мелвилл и Шекспир (к творческой истории “Моби Дика”) / Ю. Ковалев // Шекспир в мировой литературе / под ред. Б. Реизова. – Москва: Художественная литература, 1964. – С. 231–258.
3. Литературная история США: в 3 т. / под ред. Р. Спиллера. – Москва: Прогресс, 1977. – Т. 1. – 563 с.
4. Михед Т. Пуританська традиція і література американського ренесансу: 1830–1860: монографія / Т. Михед. – Київ: Знання України, 2006. – 344 с.
5. Михед Т. Шекспірівська складова у формуванні канону американського романтизму / Т. Михед // Поетологічні етюди з історії літе-

- ратури Англії і США : зб. ст. – Ніжин : Аспект-Поліграф, 2005. – С. 15–23.
6. Торкут Н. Шекспірознавчий дискурс ХХ століття: специфіка і тенденції / Н. Торкут // Ренесансні студії. – 2003. – Вип. 9. – С. 65–74.
 7. Хитрова-Бранц Т. В. Шекспірівський дискурс в німецькій літературі преромантизму та романтизму: генезис, механізми структурування, провідні конститuentи : автореф. ... дис. канд. філол. наук : 10.01.04 / Т. В. Хитрова-Бранц. – Дніпропетровськ, 2009. – 18 с.
 8. Черняк Ю. І. Специфіка актуалізації ціннісної семантики “Гамлета” В. Шекспіра в українському шекспірівському дискурсі : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.05 / Ю. І. Черняк. – Київ, 2011. – 20 с.
 9. Эмерсон Р. Шекспир, или Поэт / Р. Эмерсон ; пер. с англ. // Представители человечества. – Минск : Харвест ; Москва : АСТ, 2000. – С. 306–325.
 10. Bristol M. D. Shakespeare's America, America's Shakespeare / M. D. Bristol. – London ; New York : Routledge, 1990. – 237 p.
 11. Calder A. Herman Melville / A. Calder // Great Shakespeareans: Emerson, Melville, James, Berryman / [ed. by P. Rawlings]. – New York : Continuum International Publishing Group, 2011. – P. 51–94.
 12. Colon Semenza G. M. Shakespeare after Columbine: Teen Violence in Tim Blake Nelson's "O" / G. M. Colon Semenza // College Literature. – 2005. – Vol. 32. – № 4. – P. 99–124.
 13. Cooke A. Shakespeare in America / A. Cooke // Shakespeare, Pattern of Excelling Nature: Shakespeare Criticism in Honor of America's Bicentennial: from the International Shakespeare Association Congress. – Washington : University of Delaware Press, 1978. – P. 17–25.
 14. Desmet Ch. Introduction / Ch. Desmet // Shakespeare and Appropriation / ed. by Ch. Desmet and R. Sawyer. – London : Routledge, 2002. – P. 1–14.
 15. Dunlap W. History of the American Theatre : in 2 vols. / W. Dunlap. – London : Richard Bentley, 1833. – Vol. 1. – 412 p.
 16. Dunn E. C. Shakespeare in America / E. C. Dunn. – New York : The Macmillan Company, 1939. – 310 p.
 17. Engler B. Constructing Shakespeares in Europe / B. Engler // Four Hundred Years of Shakespeare in Europe / ed. by A. L. Pujante and T. Hoenselaars. – Newark : University of Delaware Press, 2003. – P. 26–39.
 18. Engler B. Shakespeare, Washington, Lincoln: The Folger library and the American Appropriation of the Bard [Electronic resource] / B. Engler. – Mode of access: http://shine.unibas.ch/shine_folgerwf.htm.
 19. Falk R. Emerson and Shakespeare / R. Falk // PMLA. – 1941. – Vol. 56. – № 2. – P. 532–543.
 20. Falk R. Shakespeare in America: A Survey to 1900 / R. Falk // Shakespeare Survey. An Annual Survey of Shakespeare Study and Production. – 1965. – Iss. 18. – P. 102–118.
 21. Greenham D. Emerson / D. Greenham // Great Shakespeareans: Emerson, Melville, James, Berryman / ed. by P. Rawlings. – New York : Continuum International Publishing Group, 2011. – P. 11–50.
 22. Markels J. Melville's Markings in Shakespeare's Plays / J. Markels // American Literature. – 1977. – Vol. 79. – № 1. – P. 34–48.
 23. Marx L. The Machine in the Garden: Technology and Pastoral Ideal in America / L. Marx. – New York : Oxford University Press, 1970. – 392 p.
 24. Mills Gayley Ch. Shakespeare and the Founders of Liberty in America / Ch. Mills Gayley. – New York : Dabney Press, 2008. – 292 p.
 25. Murphy N. E. William Shakespeare and Herman Melville: Emotional Manipulation through Verbal Performance / N. E. Murphy. – Jupiter, Florida : Wilkes Honors College of Florida Atlantic University, 2012. – 83 p.
 26. Nelson P. Walt Whitman on Shakespeare [Electronic resource] / P. Nelson // Shakespeare Oxford Society Newsletter. – 1992. – Vol. 28. – 4 A. – Mode of access: www.shakespearefellowship.org/virtualclassroom.html.
 27. Osborne L. Twelfth Night's Cinematic Adolescents: One Play, One Plot and Three Teen Films / L. Osborne // Shakespeare Bulletin. – 2008. – Vol. 26. – P. 43–49.
 28. Pollin B. R. Shakespeare in the Works of Edgar Allan Poe / B. R. Pollin // Studies in the American Renaissance. – 1985. – P. 157–186.
 29. Rawlings P. The 'strained and aching wonder' of American Shakespeare / P. Rawlings // Great Shakespeareans: Emerson, Melville, James, Berryman / ed. by P. Rawlings. – New York : Continuum International Publishing Group, 2011. – 225 p.
 30. Rensselaer Westfall van A. American Shakespearean Criticism. 1607–1865 / A. van Rensselaer Westfall. – New York : Benjamin Blom, Inc., 1939. – 304 p.
 31. Robertson J. G. Shakespeare on the Continent. 1660–1700 [Electronic resource] / J. G. Robertson // The Cambridge History of English and American Literature : in 18 vols. – Vol. V. English. The Drama to 1642. – P. 1. – Mode of access: www.bartleby.com/cambridge.
 32. Rowe K. "Remember me": Technologies of memory in Michael Almereyda's "Hamlet" / K. Rowe // Shakespeare, the Movie II: Popularizing the Plays on Film, TV, Video and DVD / ed. by R. Burt and L. E. Boose. – New York : Routledge, 2003. – P. 34–55.
 33. Sanborn G. Lounging on the Sofa with Leigh Hunt: A New Source for the Notes in Melville's Shakespeare Volume / G. Sanborn // Nineteenth-Century Literature. – 2008. – № 1. – Vol. 63. – P. 113–116.
 34. Sturges K. S. Shakespeare and the American Nation / K. S. Sturges. – Cambridge : Cambridge University Press, 2004. – 234 p.
 35. Tronch-Perez J. Translating Shakespeare in Sociolinguistic Conflicts: A Preliminary Euro-

- pean Study / J. Tronch-Perez // Shakespeare and Conflict: A European Perspective / ed. by C. Dente & S. Soncini. – London : Palgrave Macmillan, 2013. – P. 103–118. – (Palgrave Shakespeare Studies).
36. Vaughan A. T. Shakespeare in America / A. T. Vaughan, V. M. Vaughan. – New York : Oxford University Press, 2012. – 220 p.
37. Vogelback A. L. Shakespeare and Melville's Benito Cereno / A. L. Vogelback // Modern Language Notes. – 1952. – Vol. 67. – № 2. – P. 113–116.
38. Webb N. Will Shakespeare and his America / N. Webb, J. F. Webb. – New York : The Viking Press, 1964. – 318 p.

Стаття надійшла до редакції 10.05.2014.

Москвитина Д. А. Американская рецепция творчества В. Шекспира в фокусе современного литературоведения

В статье рассматривается научная полемика относительно рецепции одного из наиболее известных драматургов и поэтов в мире – Вильяма Шекспира. Определяются магистральные векторы рецептивных шекспироведческих исследований. Делается акцент на описании основных тенденций восприятия литературного наследия Великого Барда в США.

Ключевые слова: рецепция, апроприация, В. Шекспир, шекспировский дискурс, канон, театральная рецепция, кинематографическая интерпретация.

Moskvitina D. American Reception of William Shakespeare in the Focus of Modern Literary Studies

The article deals with problematic aspects of Shakespeare reception and appropriation study. The author investigates the history of receptive Shakespeare studies, which began in the late XIX century and intensively developed in the XX century. By now certain theoretic concepts of the Bard's receptive studies have been elaborated. First of all, the English genius is proclaimed the centre of European literary canon which resulted in the massive appropriation of the Bard's works by different foreign cultures. Nowadays a lot of investigation has been made to form a full panoramic view of generally European reception of the Bard's works, as well as of than in different non-English cultures – French, German, Spanish, Polish, Czech, Ukrainian, Russian, etc.

One of the most interesting and controversial national receptions of Shakespeare – American – has recently appeared in the focus of literary studies. Scholars research a wide variety of aspects associated with this problem. One of the most productive fields is the study of theatrical appropriation of the Bard, which was the initial stage of Shakespeare reception in the USA. Besides, Shakespeare component is present in the works of major American writers – H. Melville, R. W. Emerson, W. Whitman, N. Hawthorne – that formed the grounds for future development of the US literature.

Another very popular object of American Shakespeare receptive studies is Hollywood productions of the Bard works which have recently become the most popular objects of intermedial studies. Besides, the reception of Shakespeare's personality and works in the sphere of popular culture is on the top of modern investigation.

Some monographic works, aimed at creating a full panoramic view of Shakespeare reception of the USA, have appeared in recent decades. They are divided into two types – factographic-descriptive and conceptual.

Key words: reception, appropriation, William Shakespeare, Shakespeare discourse, canon, theatrical reception, cinematographic interpretation.